

2. Ришелюк А. М. О первоочередных задачах национального законотворчества / А. Ришелюк // Поза рубриками. – 2006. – № 7. – С. 3–9.
3. Ющик О. Г. До питання методології пізнання законодавчого процесу в Україні / О. Г. Ющик // Право України. – 2009. – № 10. – С. 89–95.
4. Бакуменко В. Д. Підходи до прогнозування нормотворчої діяльності / В. Д. Бакуменко, С. И. Кравченко // Зб. наук. пр. Української Академії державного управління при Президентові України / за заг. ред. В. І. Лугового, В. М. Князева. – К. : Вид-во УАДУ, 2002. – Вип. 2. – С. 3–9.
5. Забігайло В. К. Гармонізація національного права як передумова інтеграції України до Європейського Союзу / В. К. Забігайло // Ялта-2000. Роль Європи в ХХІ столітті : мат. Міжнар. наук. конф. (7–9 травня, м. Ялта) / гол. ред. Л. В. Губерський. – Ялта, 2000. – С. 260–267.

Анотація

Чаплюк О. І. Шляхи вдосконалення національної та міжнародної правотворчості: теоретико-практична необхідність сучасності. – Стаття.

Стаття присвячена дослідженню змісту факторів, що впливають на формування норм національного та міжнародного права, а також виокремленню й характеристиці шляхів удосконалення національної та міжнародної правотворчості.

Ключові слова: фактори, норми національного права, норми міжнародного права, національна правотворчість, міжнародна правотворчість, шляхи вдосконалення.

Аннотация

Чаплюк О. И. Пути совершенствования национального и международного правотворчества: теоретико-практическая необходимость современности. – Стаття.

Статья посвящена исследованию содержания факторов, влияющих на формирование норм национального и международного права, а также выделению и характеристике путей совершенствования национального и международного правотворчества.

Ключевые слова: факторы, нормы национального права, нормы международного права, национальное правотворчество, международное правотворчество, пути совершенствования.

Summary

Chapliuk O. I. Ways of improving the national and international lawmaking process: theoretical-practical necessity of modernity. – Article.

This article highlights the content of the factors influencing the formation national law and international law, as well as the isolation and characterization of ways to improve the national and international lawmaking process.

Key words: factors, national law, international law, national law-making process, international law-making process, ways to improve.

УДК 340.1: 342.4

Р. В. Чернолуцький

РОЛЬ НОРМОПРОЕКТУВАННЯ В КОНСТИТУЦІЙНОМУ ПРАВІ ДЕРЖАВИ

Постановка проблеми. В умовах становлення демократичної правової державності об'єктивно зростає роль нормопроекткування як планової телеологічно обгрунтованої діяльності з розробки проектів нормативно-правових актів саме в конституційному праві конкретної держави, яке виступає в якості єдиної профілюючої (базової) та основоположної галузі національного права.

Таке положення обумовлено особливою важливістю та установчим характером тих соціальних відносин, що регулюються нормами конституційного права. При цьому витоки законодавчої діяльності та насамперед нормопроекткування, законопроекткування в конституційному праві пов'язані, на думку Ф.А. Хайека, з «нагальною потребою в запровадженні правил організації» [1, с. 9].

Тобто в цьому складному та багатомірному процесі превалюючу та домінуючу роль відіграє управлінська константа, управлінська складова, управлінська парадигма, що дає можливість відповідним чином планувати стратегічний розвиток соціуму та держави шляхом їх нормативізації, використовуючи процесуально-процедурні та інші технологічні інструменти, що базуються на юридичній техніці та в широкому розумінні проявляються зовні в соціальному проектуванні.

Визначаючи велику роль такого проектування в розвитку соціуму та держави, американський дослідник П.А. Фройнд у своєму дослідженні «Соціальна юстиція й закон» зауважує, що «суддя звертається до критеріїв послідовності, рівнозначності, прогнозованості; законодавець – до критеріїв чесного поділу, суспільної корисності та справедливого розподілу» [2, р. 94].

Такий підхід ще раз акцентує на системі координат «інтереси суспільства – справедливий розподіл ресурсів», що лежить в основі соціальної справедливості, на якій будується демократична правова державність. Пояснюючи її праксеологічний зміст, інший американський дослідник Дж.У. Хурст наголошує: «Незважаючи на численні протилежні заяви, нашою головною практичною філософією завжди було використання права для позитивного розподілу ресурсів заради впливу на умови життя там, де ми вбачали можливу користь від цього. ... Під правом розумілася організація для створення й забезпечення вибору з-поміж обмежених ресурсів задоволення людських потреб» [3, р. 5].

Таким чином, для «запуску» технологічного ланцюжка «інтереси суспільства – справедливий розподіл ресурсів», який веде до створення демократичної правової державності, необхідно відповідним чином, по-перше, впливати на умови життя, а по-друге, через право створювати систему (організацію) щодо розподілу ресурсів для задоволення потреб людини. Вважаємо, що основним соціальним та процесуально-процедурним інструментом у зазначеному тренді виступає нормопроектувальна діяльність у конституційному праві держави. Саме ця діяльність є:

– з одного боку, гносеологічним інструментарієм для пізнання оточуючого світу та інтересів людей, що в ньому існують;

– з іншого боку, вона виступає могутнім комунікаційним засобом для пов'язання всіх фізичних та юридичних осіб, які мешкають на території відповідної держави, загальними життєво важливими (екзистенційними) інтересами.

Тому великий науковий та праксеологічний інтерес представляє розгляд ролі та значення нормопроектувальної діяльності як відповідного соціального та політико-правового феномену саме в конституційному праві держави, що фактично, обумовлює весь розвиток сучасної демократичної держави та всієї людської цивілізації шляхом проектного нормування та наступного нормативного управління, у площині нормативно-семантичного підходу, що розкриває особливості такої діяльності в рамках конституційного права як базової галузі національного права.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. У сучасній юридичній науці є багато досліджень, пов'язаних з роллю та значенням нормопроектної (законопроектної) діяльності в сучасному правознавстві, але вони фактично не тор-

каються проблематики ролі нормопроекування в конституційному праві держави як базової та основоположної галузі національного права. Деякі аспекти нормопроекувальної діяльності в зазначеному аспекті розглядаються юристами-фахівцями з теорії та історії держави та права, але лише в контексті загальних проблем застосування юридичної техніки у сфері законодавчого процесу (Ж.О. Дзейко, О.В. Богачова, В.М. Горшенєв, В.Г. Крупін, Ю.І. Мельников, А. Нашиц, П.М. Рабінювич, Ю.О. Тихомиров). Самостійних наукових досліджень, присвячених зазначеній проблематиці, в Україні не проводилося.

Метою статті є розгляд ролі та значення нормопроекування (нормопроекувальної/законопроекувальної діяльності) у конституційному праві держави як базової та основоположної галузі національного права.

Основні результати дослідження. Вважаємо, що дослідження ролі нормопроекування в конституційному праві держави повинно відбуватися через розкриття особливого, домінуючого значення конституційного права як провідної та базової галузі національного права та національної правової системи. У вирішенні цього завдання може суттєво допомогти тлумачення дефінітивного визначення конституційного права.

Так, на думку відомого російського конституціоналіста М.В. Баглая, конституційне право – це сукупність правових норм, які охороняють основні права і свободи людини й засновують у цих цілях певну систему державної влади [4, с. 32].

Представляє інтерес системний підхід цього автора до визначення галузі конституційного права з превалюванням гуманістичного фактора. Він кладе в її основу охорону основних прав і свобод людини та визначає телеологічний механізм такого захисту – певну систему державної влади. Таким чином він надає правам і свободам людини первинну роль, а елементам механізму захисту таких прав, якими виступають органи державної влади в їх системному поєднанні, відводиться вторинна, обслуговуюча роль. Виходячи з таких методологічних настанов, нормопроекування (законопроекування) у цій галузі права насамперед повинно торкатися:

- а) визначення, формулювання, регламентації та регулювання основних прав і свобод людини;
- б) розробки, формулювання та регламентації механізмів їх охорони, включаючи компетенційне «навантаження» елементів такого механізму;
- в) розробки, побудови, функціонування та вдосконалення певної системи державної влади в контексті захисту основних прав і свобод людини.

Вітчизняний дослідник О.Ф. Фрицький, визначаючи конституційне право як провідну галузь національного права України, робить це через розкриття предмету конституційного права України – це сукупність політико-правових суспільних відносин, пов'язаних із відносинами держави та особи в Україні, народним волевиявленням, організацією та здійсненням державної влади й місцевого самоврядування, закріпленням соціально-економічних умов владування, а також із державно-територіальною організацією України, які регулюються нормами цієї галузі національного права [5, с. 13–14].

Системний аналіз такого підходу, по-перше, демонструє великий перелік (кадастр) суспільних відносин, від регламентації та регулювання яких напряму

залежить належне існування та стабільне функціонування державно-правових інститутів та суб'єктно-об'єктного складу конституційного права України. Це, по-друге, підкреслює особливу, важливу, первинну, установчу, якісно-ініціюючу роль нормопроектувальної (законопроектувальної) діяльності в конституційному праві. Ця роль безпосередньо є пов'язаною з феноменом телеологічних домінант (мети) у праві.

На думку російського філософа права В.А. Бачиніна, мета в праві – це ті соціальні цінності, до яких спрямований вектор існування й розвитку правової реальності і на досягнення яких орієнтована вся система правового регулювання [6, с. 1004]. Поняття ж «мета в праві» може бути розцінено як досить суворе за умови позначення нею того, як, яким чином, якими способами й у яких формах у змісті чинного права, його норм можуть відбиватися відомості про мету суб'єктів правотворчості і правореалізації. Тобто ми бачимо, що постановка мети в праві, визначення його стратегічних та тактичних, колективних, групових, індивідуальних телеологічних домінант має безпосереднє відношення до організації та здійснення нормопроектної (законопроектної) діяльності саме в контексті виділення, визначення та розробки основних соціально-параметральних індикаторів, що мають бути нормативізовані з метою відображення, фіксації, рефлексії та реалізації відповідних соціальних інтересів (групових та індивідуальних, національних, релігійних, статевих, політичних, економічних тощо), а також основних засад і настанов нормативно-правової регламентації та регулювання в конституційному праві. Причому тут слід погодитися з російським фахівцем Л.Д. Чулюкіним, який вважає, що навіть у цьому випадку більш коректним, як видається, було б застосування терміну «мета в правових актах», маючи на увазі і нормативно-правові акти, і індивідуально-правові акти (документи), оскільки досить часто відомості про мету містяться не тільки і не стільки в самому праві, його нормах, скільки в частинах нормативно-правових актів, що не носять нормативно-правового характеру (преамбула і т. п.) [7, с. 23].

По-третє, вищенаведена дефініція конституційного права вказує на об'єктивну необхідність надання до нормопроектної (законопроектної) діяльності відповідних параметральних вимог задля її успішної реалізації. Серед таких вимог насамперед слід визначити вміння суб'єкта нормопроектування до «відчуття» й «зчитування», визначення та формулювання відповідних інтересів держави, суспільства й особи в регламентації та регулюванні відповідних суспільних відносин шляхом застосування правової нормативізації за допомогою засобів юридичної техніки (соціально-прогностична властивість такого суб'єкту нормопроектування – *Р.Ч.*).

Виходячи з досить широкого «кадастру» суспільних відносин, що відносяться до предмету конституційного права держави, також постає об'єктивна вимога до високого професіоналізму суб'єктів нормопроектної (законопроектної) діяльності, їх обізнаності в широкому колі питань функціонування соціуму, державного будівництва, глибинних засад функціонування публічної влади й механізмів її демократичного оновлення, діяльності держави, її органів у різних сферах існування й функціонування державно-правових інститутів, засад

формування та функціонування правового статусу фізичних та юридичних осіб на території держави, а також наявності в зазначених суб'єктів широких знань у сфері управління, політології, економіки, культури, соціальних відносин тощо (професійна властивість такого суб'єкту нормопроекування – *Р.Ч.*).

Виходячи з необхідності специфічного юридичного формулювання, побудови соціальних відносин, що регламентуються та регулюються національним конституційним правом держави, суб'єкт нормопроекувальної (законопроекувальної) діяльності повинен володіти не тільки фаховими знаннями у сфері юриспруденції, але й мати в наявності відповідні навички у сфері юридичної процесуальної діяльності, а саме знання, вміння та навички з формулювання правових норм із застосуванням специфічної юридичної мови, юридичної термінології, юридичної логістики, юридичної інтерпретації, юридичної компаративістики, юридичної техніки тощо (спеціально-юридична властивість такого суб'єкту нормопроекування – *Р.Ч.*).

Важливе значення для організації та здійснення нормопроектної (законопроектної) діяльності в конституційному праві держави має метод правового регулювання, що застосовується в цій базовій галузі національного права. Відповідно до загальної теорії права метод правового регулювання – це специфічний спосіб владного впливу держави на суспільні відносини, який здійснюється за допомогою юридичних засобів [8, с. 166].

На думку вітчизняного теоретика права П.М. Рабіновича, цей метод характеризується:

- колом суб'єктів, яких держава визнає правоздатними та дієздатними;
- порядком формування, встановлення юридичних прав і обов'язків суб'єктів;
- ступенем визначеності змісту юридичних прав і обов'язків;
- співвідношенням основних регулятивних засобів впливу на поведінку повноважень (дозволів), обов'язків та заборон;
- порядком (процедурою) здійснення юридичних прав і обов'язків;
- способами примусового забезпечення прав і обов'язків [9, с. 166].

Виходячи з особливої важливості суспільних відносин, що регулюються конституційним правом, та наявності «тріади» основоположних суб'єктів конституційного права, що утворюють складну, багатосуб'єктну, багатоб'єктну та різнорівневу систему конституційно-правових відносин – держава, суспільство, особистість, – вказані особливості імперативного методу правового регулювання, що є основоположним в конституційному праві, багаторазово підсилюються та формують мультиплікативний ефект.

Недарма О.Ф. Фрицький відмічає, що специфіка конституційного методу правового регулювання полягає в тому, що він є сукупністю способів регулювання політико-правових суспільних відносин, які становлять предмет конституційного права [10, с. 14]. Звідси нормопроектна (законопроектна) діяльність у конституційному праві також має свою специфіку, що детермінована як предметом, так і методом правового регулювання цієї основоположної галузі національного права держави.

Системний аналіз методу правового регулювання в конституційному праві дає змогу виявити низку методів такого регулювання, що застосовуються тільки в конституційному праві. Серед них насамперед слід визначити метод державно-владного впливу (імперативний), який застосовується щодо суб'єктів правовідносин у конституційному праві. Імперативний метод – це метод владних приписів, субординації, заснований на заборонах, обов'язках, покаранні. У контексті нормопроектної (законопроектної) діяльності слід зазначити, що з урахуванням такого методу вона повинна реалізовуватися нібито від імені держави та її органів, тобто нормативні приписи повинні бути відповідним чином сформульовані у вигляді безапеляційних вказівок, підкріплюються відповідними формами державного примусу.

Метод загального (конституційного) нормування також є методом, що застосовується в конституційному праві держави. Він є характерним для закріплення правового статусу особи (за винятком політичних прав) у межах та обсязі конституційного закріплення без конкретизації цього інституту. Слід зазначити, що назва цього методу онтологічно співпадає зі змістом нормопроектної (законопроектної) діяльності в конституційному праві. Виходячи із загальноправових позицій, нормування як засіб правового регулювання *конституційних* відносин поєднує в собі три групи ознак: 1) ознаки нормування як загальної категорії; 2) особливі ознаки нормування як засобу правового регулювання; 3) специфічні ознаки нормування як засобу правового регулювання конституційних правовідносин.

На думку А.М. Мірошниченко, загальними ознаками нормування слід визнати те, що воно є різновидом вольової діяльності певних суб'єктів, що може підлягати правовому регулюванню, має встановлені кількісні та якісні показники (нормативи) властивостей певних об'єктів. Отже, нормування загалом як діяльність, на думку цього дослідника, доцільно характеризувати насамперед за такими його елементами: 1) суб'єктами; 2) об'єктами; 3) предметом (властивостями об'єктів, нормативи яких встановлюються); 4) процесом здійснення нормування; 5) наявністю (або відсутністю) правових норм, що регламентують нормування [11, с. 12].

Вважаємо, що в цьому переліку пункти 1–3 мають відношення до онтології, гносеології та парадигмального підходу до нормопроектної діяльності (порядок здійснення (технологія) нормування – *Р.Ч.*), а пункти 4 і 5 – мають пряме відношення до здійснення нормопроектної діяльності та її нормативно-процесуального забезпечення (процесуалізація та правове забезпечення нормування – *Р.Ч.*).

Тобто суб'єкт нормопроектної діяльності в конституційному праві повинен спочатку визначити для себе суспільні відносини, що підлягають нормативізації, виокремити основні елементи таких суспільних відносин, що становлять їх «систему координат», і лише після цього почати будувати відповідну управлінську парадигму із застосуванням законів формальної логіки та правил юридичної техніки.

Особливою ознакою нормування як засобу правового регулювання в конституційному праві насамперед є специфіка його суб'єктів. Такими суб'єкта-

ми є органи та посадові особи держави та місцевого самоврядування, що уповноважені на здійснення як правотворчості, так і правозастосування. Причому тут є один важливий методологічний момент: неможливо погодитися з доктринальною позицією відносно повного отождоження нормування із правотворчістю. На нашу думку, таке отождоження є невиправданим і це якраз і підкреслює сам зміст нормопроектної діяльності. У контексті телеології є очевидним, що будь-який якісний чи кількісний норматив сам по собі не може становити правової норми, він може лише виконувати хоча й важливу, але тільки допоміжну роль і використовуватися для формулювання її змісту. У контексті архітектоніки норматив є тільки складовою правила поведінки, яким є правова норма, засобом деталізації її змісту. Мета нормопроектної діяльності – розробити проект правил поведінки, який містить у собі норматив, і в перспективі під час дотримання необхідних умов це правило стане правовою нормою.

Виходячи з цього, нормування як засіб правового регулювання слід визнавати складовою правотворчості – діяльності компетентних державних органів та інших спеціально уповноважених суб'єктів, спрямованої на створення, зміну чи скасування правових норм шляхом прийняття нормативно-правових актів [12, с. 103]. Суб'єктами такого нормування в конституційному праві нашої держави є народ України, Верховна Рада України, Президент України, органи виконавчої влади та місцевого самоврядування під час видання ними нормативно-правових актів.

Специфічні ознаки нормування як засобу правового регулювання *конституційних* правовідносин містяться в процесуально-процедурному забезпеченні нормопроектної діяльності. Системно-структурний аналіз феномену нормопроектної діяльності, її доктринального обґрунтування, що трактує поняття «нормопроекування» як специфічну діяльність компетентних органів, яка полягає в процедурі виявлення та вивчення суспільних відносин, що потребують правового регулювання, розробки, обговорення та затвердження проектів нормативно-правових актів, націлених на прийняття, зміну чи припинення дії правових приписів [13, с. 6], дає нам можливість визначити в процесі її здійснення відповідні етапи, а саме: 1) розробку нормативів у складі проектів конституційних нормативних документів, 2) узгодження та експертизу останніх, 3) затвердження проектів конституційних нормативно-правових актів.

Метод конкретного регулювання, що притаманний регулюванню більшості конституційно-правових відносин, обумовлює використання загальних підходів до організації та здійснення нормопроекувальної (законопроекувальної) діяльності. Саме він потребує найбільшої фаховості суб'єкта нормопроекування (законопроекування) у конкретних питаннях та його вузькоспеціалізованої обізнаності. Це може бути досягнуте як за рахунок власної компетентності зазначеного суб'єкта, так і за рахунок залучення до нормопроекувальної діяльності фахівців із різних галузей знань.

Вказані методи конституційно-правового регулювання можна визначити як основні. Але в конституційному праві застосовуються й інші види методів правового регулювання, що є властивими для всіх галузей національного права. Як і реалізація правових норм взагалі, вони здійснюються в конституцій-

ному праві у формі *додержання, виконання, використання й застосування*. Крім безпосередньої реалізації конституційних норм, частина їх реалізується в *поєднанні з поточним законодавством*.

Вказані теоретичні положення є відповідною інструкцією для суб'єктів нормотворчої (законотворчої) діяльності та дають змогу останнім вибудувати строму (основу) проектів нормативних приписів згідно з телеологічними домінантами в сфері нормотворчості. Положення про реалізацію конституційно-правових норм у поєднанні з поточним законодавством надає нормотворчій (законотворчій) діяльності відповідної системності, плановості, детермінованості, цілісності, наступності. Саме під час дотримання таких підходів-принципів організується, будується, формується, функціонує та реалізується головне завдання щодо створення національної правової системи.

Додаткову складність нормопроектній (законопроектній) діяльності в конституційному праві надає й те, що в ряді випадків поточні закони мають видаватися на підставі безпосередніх вказівок, що містяться в Основному Законі. Це передусім стосується законів, які визначають мету, форми й порядок реалізації відповідних конституційних норм щодо органів України. Саме це накладає на суб'єкта такої діяльності особливі вимоги щодо забезпечення наступності та внутрішньої логіки, подальшого позитивного розвитку конституційних приписів у поточному конституційному законодавстві.

Таким чином, метод конституційного регулювання, що має свої особливості порівняно з методами правового регулювання, притаманними іншим галузям права, суттєво впливає на організацію та реалізацію профільної нормопроектної (законопроектної) діяльності. Тут треба враховувати, що саме конституційне регулювання є *різновидом політичного регулювання, здійснюється спеціальними юридичними засобами*. Разом з тим слід також відмітити, що нормопроектна (законопроектна) діяльність у конституційному праві України здійснюється з урахуванням ординарних умов із застосуванням таких типових для інших галузей права прийомів, як *дозвіл, заборона, покладення обов'язків*.

Діалектичний взаємозв'язок і взаємозумовленість усіх цих способів і прийомів, форм впливу на суспільні відносини характеризує прямий та детермінований вплив методу конституційного права України на нормопроектну (законопроектну) діяльність у зазначеній фундаментальній галузі національного права в цілому.

Однією з найважливіших особливостей нормопроектної (законопроектної) діяльності в конституційному праві держави є її детермінованість та «обтяжливність» джерельною базою цієї профілюючої галузі національного права. Мова насамперед йде про те, що основним джерелом конституційного права держави є її конституція (основний закон).

Вважаємо, що саме його юридичні властивості найкраще підкреслюють та актуалізують роль та значення нормопроектної (законопроектної) діяльності в конституційному праві.

Під юридичними властивостями конституції розуміють ті її ознаки, що характеризують конституцію як основний закон держави і суспільства [14, с. 56]. Серед юридичних властивостей Конституції України найбільш важливими є наступні:

1. Установчий характер. В Конституції України закріплюються найважливіші права, свободи й обов'язки громадян, система та основні принципи діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування.

Тому нормопроектна (законопроектна) діяльність у конституційному праві торкається онтологічних та гносеологічних засад державності, включаючи її гуманістичні цінності щодо належного й адекватного закріплення прав і свобод людини та комунікаційні можливості щодо налагодження складних вертикально-горизонтальних відносин між державою, суспільством та особистістю. Саме тут діяльність щодо розробки проектів нормативно-правових актів повинна здійснюватись у системі філософських і нормативних координат «право – законодавство – свобода».

2. Вища юридична сила (юридичне верховенство). Усі закони та інші нормативно-правові акти повинні відповідати Конституції України. Акт, який не відповідає Конституції України, є неконституційним і або скасовується, або приводиться у відповідність до неї. Якщо є необхідність інакше, ніж за Конституцією України, врегулювати суспільні відносини, необхідно спочатку змінити або доповнити Конституцію України.

Наведені принципи рефлектують відповідні організаційні, організаційно-правові та процесуальні, процесуально-процедурні підходи до організації та здійснення нормопроектної (законопроектної) діяльності. Вони вимагають її здійснення, виходячи з пріоритету, домінування Основного Закону в системі законодавчих та інших нормативно-правових актів держави та первинного характеру відносин, що містяться в його приписах. А це фактично потребує дотримання принципів системності, плановості, детермінованості, цілісності, наступності під час її організації та здійснення.

3. Особлива юридична природа. Конституція України має свій особливий предмет правового регулювання, нормує найважливіші суспільні відносини: основи правового статусу людини й громадянина, територіальний устрій, виборчу систему, референдуми, систему й принципи діяльності органів державної влади, їх компетенцію і т. п.

Особливість юридичної природи Конституції України обумовлює багатовекторний та фактично універсальний характер нормопроектної (законопроектної) діяльності в конституційному праві, що включає в себе розмаїття об'єктів конституційно-правового регулювання та широке коло неперсоніфікованих суб'єктів, чию поведінку треба унормувати, регламентувати та регулювати. Це є не тільки відповідним свідоцтвом особливої важливості цієї діяльності, але й свідоцтвом суттєвої складності в її організації та реалізації, як з позицій кадрового забезпечення, так і з позицій проведення експертної роботи.

4. Нормативність. Як Основний Закон держави Конституція України є обов'язковою для виконання всіма суб'єктами права й є актом постійної та прямої дії.

Ця властивість Конституції України держави фактично формулює основну вимогу до сутності нормопроектної (законопроектної) діяльності в конституційному праві. Тому в процесі нормування відповідних суспільних відносин слід враховувати, що: а) таке нормування носить загальний характер, виходячи

із загального характеру та важливості конституційно-правових норм; б) воно стане базою для подальшого нормування аналогічних відносин в інших галузях національного права в процесі їх деталізації та конкретизації; в) воно повинно відрізнятися чіткістю, відповідним суб'єктно-об'єктним складом, внутрішньою логікою, ясною юридичною мовою, мати телеологічну обґрунтованість та переслідувати відповідну соціально-праксеологічну мету; г) в ординарних умовах функціонування державності воно повинно бути продовженням нормування, яке вже було закладено в Конституції України та інших нормативних актах конституційного характеру; ґ) в екстраординарних умовах функціонування державності нормування повинно переслідувати конкретні телеологічні доміанти, що забезпечують нормативне регулювання проблем, що виникли (стан війни, природні лиха, техногенні катастрофи тощо).

5. Підвищена стабільність. Нестабільність Конституції України призводить до необхідності значних змін і доповнень до чинного законодавства, скасування багатьох актів та прийняття нових, що не завжди є доцільним. Конституція є основним законом, і вона повинна бути стабільною.

Ця властивість конституції України, з одного боку, обмежує можливість безпідставної, стихійної, механістичної нормопроектної (законопроектної) діяльності в конституційному праві, а з іншого – надає їй особого значення та суттєво підвищує вимоги до її організації та здійснення. Тут основного значення набуває якість нормопроектної діяльності як щодо первинної розробки конституційних приписів, так і відносно проектів щодо внесення змін та доповнень в основний закон.

У першому випадку діяльність повинна бути такої якості, щоб: а) відповідати основним принципам національного права; б) виявити та нормативно «охопити» найважливіші відносини, що є об'єктами конституційно-правового регулювання; в) регламентувати їх належним чином; г) забезпечити високу якість їхніх нормативного регулювання; ґ) здійснити вдалий прогноз щодо часової перспективи їх дії; д) вписати дію відповідних приписів у загальну управлінську модель нормативно-правового акту, забезпечивши своєрідний управлінський «симбіоз»; е) спрогнозувати та обґрунтувати можливість однозначного тлумачення нормативних приписів; є) спрогнозувати та обґрунтувати можливість позитивної деталізації та конкретизації нормативних приписів в інших галузях національного права.

У процесі розробки проектів щодо внесення змін та доповнень в Основний Закон нормопроектувальна (законопроектувальна) діяльність повинна виходити з таких вимог: а) забезпечити правонаступність конституційно-правових положень; б) зробити проект нормативно-правового акту такої якості, щоб він зміг «безболісно» увійти в «тканину» конституційно-правової матерії (був би «поглинений» самим текстом Конституції України – *Р.Ч.*) та не визвати дисонансу в конституційно-правовому регулюванні; в) розробити такий проект нормативно-правового акту, щоб він відповідав міжнародно-правовим зобов'язанням держави у сфері прав і свобод людини та громадянина.

6. Особливий порядок прийняття та зміни Конституції України. На відміну від проектів звичайних законів, проект Конституції України, як правило,

публікується й обговорюється зацікавленими суб'єктами, насамперед громадянами України. Приймати й змінювати Конституцію України мають право Верховна Рада України, а також народ України через всеукраїнський референдум. Парламент України приймає зміни до Конституції України не менш як двома третинами від конституційного складу (статті 155, 156 Конституції України [15]).

Вказана властивість Конституції України підкреслює процесуальну складову легітимності Основного Закону, а також особливу важливість процесуальної складової нормопроектної (законопроектної) діяльності в конституційному праві. Дійсно, винесення проекту Конституції України на всенародне обговорення та прийняття проекту Основного Закону всеукраїнським референдумом є вельми відповідальною та вирішальною формою оцінки діяльності суб'єктів нормопроектної (законопроектної) діяльності, яка фактично на пряму конститує демократичну правову державність та найважливіші її атрибути, включаючи правовий статус людини та громадянина та систему органів публічної влади.

7. Підвищена ступінь охорони з боку держави. Суть цієї дуже важливої властивості полягає в тому, що Конституція України містить норми, за допомогою яких забезпечується непорушність Основного Закону. В Україні функціонує Конституційний Суд України, на який покладено забезпечення насамперед конституційності, законів і деяких інших нормативно-правових актів.

Підвищений ступінь охорони конституційно-правових норм з боку держави є фактично процесуальною стороною наслідків легалізації результатів нормопроектної (законопроектної) роботи в конституційному праві. Тому основними заходами, що будуть сприяти виникненню такої властивості Конституції України, є: а) відповідність проекту Конституції України основоположним правам і свободам людини й громадянина; б) регламентація та врегулювання в проекті Конституції України наявних, дійсних або майбутніх, перспективних суспільних відносин, що мають важливе значення для функціонування держави, суспільства та особистості; в) відповідність правових приписів основоположним принципам права держави; г) відповідність правових приписів міжнародним зобов'язанням держави; ґ) відповідність правових приписів основним настановам юридичної логіки та юридичної техніки.

8. Конституція України є основою розвитку галузевого законодавства, яке розвивається відповідно до конституційних положень.

Ця властивість відносно нормопроектної (законопроектної) діяльності нами розглядалася вище, але треба відмітити, що в процесі реалізації такої діяльності її суб'єкт повинен керуватися основними конституційними принципами та принципами конкретної галузі права, до якої відносяться проекти правових приписів. Таким чином буде виникати відповідна правова «мотрійка», що забезпечить загальний розвиток та наступність як конституційно-правових, так і галузевих правових норм.

9. Підсумковий характер Конституції України. Конституція України є виразом ступеня суспільного розвитку, якого досягла держава, юридичним відображенням об'єктивного ходу історичного розвитку суспільства й держави, правовою формою суспільного прогресу, рівня правової культури соціуму.

Вказана властивість Конституції України фактично демонструє параметральні та критеріальні ознаки організації та здійснення нормопроектної (законопроектної) діяльності в конституційному праві, яка повинна відповідати високим стандартам професіоналізму, володіння високим рівнем спеціальних знань, умінь та навичок суб'єктів профільної діяльності. Також слід звернути увагу й на те, що нормопроектна діяльність повинна здійснюватись не тільки з урахуванням дійсності, а містити в собі відповідний прогностичний заряд, ставити відповідні перспективні завдання, що будуть сприяти вдосконаленню правових інститутів, що регулюються, та розвитку державності в цілому.

10. Програмний характер. Конституція України визначає перспективи розвитку держави й суспільства, тенденції та напрямки розвитку, основні цілі соціального прогресу, містить основні принципи здійснення влади, є орієнтиром розвитку всієї правової системи держави.

Аналізуючи наведену властивість Конституції України відносно нормопроектної діяльності в конституційному праві, слід не тільки звернути увагу на прогностичний потенціал останньої, але й акцентувати на важливості використання в нормопроектній роботі новітніх досліджень філософської та юридичної науки, досягнень біології, медицини, соціології, політології, міжнародного права тощо. Важливе місце тут повинні зайняти правові дослідження компаративного характеру, що надають можливість використовувати передовий досвід інших держав та їх асоціацій у сфері державного будівництва та здійснення публічно-правових та приватноправових відносин.

Таким чином, можна стверджувати, що юридичні властивості Конституції України, як Основного Закону держави свідчать про те, що вона є не тільки специфічним нормативним актом у національній правовій системі, основою державотворення й правотворення в Україні, але й своїм існуванням та функціонуванням обумовлює, детермінує, потребує, рефлексує на забезпеченні високого рівня нормопроектної (законопроектної) діяльності.

Висновки та перспективи подальших розвідок. Один із найважливіших постулатів сучасної цивілізації свідчить: держава існує для людини, щоб охороняти її свободу й сприяти благополуччю. Але як забезпечити баланс свободи і влади? Адже якщо свобода виявляється поза міцної державності, вона легко може виродитися в анархію й всюдозволеність, а якщо державність будується на відмові від свободи, людина потрапляє в кайдани тоталітарного гніту. Знаходження балансу влади та свободи становить найголовніший і делікатний сенс конституційного права. Таким ж настановам повинна відповідати нормопроектна (законопроектна) діяльність у конституційному праві.

Особливість нормопроектної (законопроектної) діяльності в конституційному праві насамперед обумовлена особливостями предмету й методу правового регулювання, а також особливостями джерельного складу конституційного права, що виступає в якості профілюючої та базової галузі національного права держави. Вказані особливості не тільки актуалізують нормопроектну (законопроектну) діяльність у конституційному праві, але й пред'являють до неї відповідні вимоги щодо якості, системності, цілісності, наступності такої діяльності та високого загального та спеціального професіоналізму її суб'єктів.

Література

1. Хайек Ф.А. Право, законодавство та свобода: Нове викладення широких принципів справедливості та політичної економії / Ф.А. Хайек. – К. : Сфера, 1999 – . Т. 1 : Правила та порядок. – 1999. – 196 с.
2. Freund P.A. Social justice and the law/ P. A. Freund. – N.Y., 1962. – 342 p.
3. Hurst J.W. Law and Social Process in U.S History/ J.W. Hurst. – Mich., 1960. – 368 p.
4. Баглай М.В. Конституционное право Российской Федерации / М. В. Баглай. – М. : Инфра-М., 1999. – 246 с.
5. Фрицький О.Ф. Конституційне право України / О. Ф. Фрицький. – К. : Юрінком Інтер, 2004. – 510 с.
6. Бачинин В.А. Энциклопедия философии и социологии права / В.А. Бачинин. – СПб. : Юридический центр Пресс, 2006. – 1093 с.
7. Чулюкин Л.Д. Природа и значение цели в советском праве : [монографія] / Л.Д. Чулюкин. – Казань : Изд-во Казанского ун-та, 1984. – 104 с.
8. Рабінович П.М. Основи загальної теорії права та держави / П. М. Рабінович. – Х. : Консум, 2001. – 320 с.
9. Рабінович П.М. Основи загальної теорії права та держави / П. М. Рабінович. – Х. : Консум, 2001. – 320 с.
10. Фрицький О.Ф. Конституційне право України / О. Ф. Фрицький. – К. : Юрінком Інтер, 2004. – 510 с.
11. Мірошниченко А.М. Нормування як засіб правового регулювання земельних відносин : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.06 «Земельне право; аграрне право; екологічне право; природноресурсове право» / А.М. Мірошниченко ; Київський національний університет ім. Т. Шевченка. – К., 2004. – 206 с.
12. Рабінович П.М. Основи загальної теорії права та держави / П. М. Рабінович. – Х. : Консум, 2001. – 320 с.
13. Дідич Т.О. Нормопроекування: теоретико-правовий аспект : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень» / Т.О. Дідич ; Інститут законодавства Верховної Ради України. – К., 2006. – 21 с.
14. Конституционное право : [учебник] / под ред. проф. В.В. Лазарева. – М. : Новый Юрист, 1998. – 544 с.
15. Конституція України 1996 року // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.

Анотація

Чернолуцький Р. В. Роль нормопроекування в конституційному праві держави. – Стаття.

Стаття присвячена дослідженню ролі, значення та особливостей нормопроекування (нормопроектної, законопроектної діяльності) в конституційному праві держави.

Ключові слова: конституційне право, конституційне право як профілююча галузь національного права, конституційне право як базова галузь національного права, нормопроектна (законопроектна) діяльність.

Аннотация

Чернолуцкий Р. В. Роль нормопроектирования в конституционном праве государства. – Статья.

Статья посвящена исследованию роли, значения и особенностей нормопроектирования (нормопроектной, законопроектной деятельности) в конституционном праве государства.

Ключевые слова: конституционное право, конституционное право как профилирующая отрасль национального права, конституционное право как базовая отрасль национального права, нормопроектная (законопроектная) деятельность.

Summary

Chernolutsky R. V. Law-making role in the constitutional law of the state. – Article.

The article investigates the role, importance and characteristics law-making in the constitutional law of the state.

Key words: constitutional law, constitutional law as profiling branch of national law, constitutional law as the basic industry of national law, lawmaking activity.